

В. О. Сизоненко

ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Висвітлено ключові проблеми фінансового забезпечення інноваційно орієнтованої економіки в контексті інституціональної теорії. Визначено можливості залучення та використання фінансових ресурсів інноваційного розвитку шляхом інституційного поштовху. Обґрунтовано необхідність і напрями подолання інституціональної невизначеності фінансування інноваційно орієнтованої економіки.

Key problems of financial securing of innovation-oriented economy under institutional theory are explored. Opportunities to attract and use of financial resources for innovation development via institutional impulse are defined. Necessity and directions to overcome institutional uncertainty for financing of innovation-oriented economy are substantiated.

Ключові слова: інститут, інновації, інституціоналізація, інституційний поштовх, фінансове забезпечення, конкурентоспроможність.

Результати трансформаційних процесів, сучасні темпи економічного зростання жодною мірою не забезпечують Україні утримання стратегічно важливих сегментів вітчизняного та світового ринків і не можуть бути підґрунтям розвитку національної економіки у тривалій перспективі. Відмова від політики забезпечення конкурентних переваг за рахунок дешевої робочої сили, сировинних ресурсів, морально застарілих галузей набуває особливої актуальності в умовах глобалізації й дедалі ширшого використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Протистояння негативним зовнішнім чинникам та стійкий розвиток національної економіки можливі лише за умов належного фінансового забезпечення процесів формування і розвитку інноваційно орієнтованої економіки. Слабкий зв'язок систем фінансування, кредитування, інвестування зі стимулюванням саме інноваційного розвитку, недостатня державна фінансова підтримка, відсутність податкових преференцій для суб'єктів інноваційної діяльності справляють негативний вплив на становлення інноваційної економіки. Адже вона має чітко визначену спрямованість відтворювального процесу на досягнення технологічної конкурентоспроможності завдяки продукуванню наукових знань та інновацій, високій ефективності виробництва.

Для України досягнення цієї мети потребує змін у діяльності інститутів, передусім держави, яка повинна стати ініціатором й організатором розроблення та впровадження інновацій, інституційного поштовху активізації інноваційної діяльності. Відокремлення від функцій державного регулювання й управління певних процедур, здатних трансформуватися в інститути, які набувають для функціонування економіки невід'ємного, обов'язкового характеру, дає змогу істотно пришвидшити формування інноваційно орієнтованої

економіки. Діяльність цих інститутів має відображати цільові пріоритети стратегії фінансування інноваційного розвитку, відповідні механізми й фінансові інструменти, узгоджені з загальною концепцією регулювання економіки. Державне управління і регулювання інноваційного розвитку передбачають застосування системи заходів, спрямованих на створення умов для формування стійкого ринкового попиту на інновації, сприяння розвитку конкурентного середовища й інститутів національної інноваційної системи. Чільне місце в забезпеченні інноваційних процесів посідає фінансування, яке, на наш погляд, правомірно розглядається як: 1) фінансова категорія; 2) форма чи спосіб управління; 3) система форм і методів використання фінансових ресурсів [1, с. 133].

Проблема фінансування інноваційно орієнтованої економіки пов'язана з питанням стійкості фінансового сектору, використання нестандартних заходів підтримання та зміцнення впливу фінансових інститутів на інноваційний розвиток. Зростає нормативна роль інституціонального напрямку, його різних шкіл та течій фінансово-економічного спрямування. Посилення інтересу науковців до інституціоналізму зумовлено загостренням конкурентної боротьби у світовому економічному просторі, підвищенням значення інноваційної складової конкурентоспроможності національних економік. За інституційною теорією використання інструментів фінансового регулювання та управління економічними процесами (зокрема інноваційним розвитком) досягає своєї найвищої результативності за умов чіткого розуміння й урахування змісту відносин між суспільством і особистістю та функцій, що вони виконують. Таких поглядів дотримуються як представники традиційного, або класичного, напрямку досліджень (Т. Веблен, Дж. Гелбрейт, Дж. Коммонс, Я. Тінберген [2—5] та ін.), так і численні послідовники неоінституціоналізму (Дж. Акерлоф, Г. Беккер, Е. Брусо, Р. Буає, О. Вільямсон, Р. Коуз, Дж. Стігліц, Р. Шиллер [6—11] та ін.).

Посилення глобалізаційного впливу на розвиток національної економіки, фінансові кризи останнього десятиріччя викликали підвищений інтерес до проблеми взаємозв'язку інституціоналізму і фінансів у відомих українських вчених — А. Арсеєнка, В. Базилевича, Н. Гражевської, А. Гриценка, Т. Єфименко, П. Єщенко, П. Леоненка, А. Чухна, П. Юхименка [12—17] та ін. Незважаючи на істотні напрацювання, застосування положень різних шкіл та напрямів інституціональної теорії в контексті питання фінансування інноваційно орієнтованої економіки не можна визнати вичерпними.

Невирішеним аспектом загальної проблеми розроблення методологічних інструментів функціонально-інституційного аналізу взаємозв'язку інститутів і фінансування інноваційного розвитку є інституціональна невизначеність в умовах трансформаційної економіки.

Мета статті полягає в окресленні можливостей та умов використання обмежених фінансових ресурсів для прискореного формування інноваційно орієнтованої економіки, порівнянні дії інститутів з альтернативами, втіленими

у практику господарювання. Це дасть змогу здійснити оцінювання результативності діючих інститутів, проаналізувати інституціональну ефективність форм державного фінансового регулювання інноваційних процесів.

Інституціональна невизначеність у пострадянській реальності обумовлена насамперед перехідним станом економіки, інверсійним характером трансформаційних процесів, відсутністю досконалих форм державного регулювання і ринкового саморегулювання, традицій, звичок, правових актів, притаманних розвинутій ринковій системі господарювання (наприклад, контрактні й фінансові зобов'язання, податкові традиції, норми індивідуальної участі в інвестуванні тощо).

Важливим інструментом формування інноваційно орієнтованої економіки є система індикаторів для оцінювання потенціалу майбутніх перетворень, конкурентоспроможності у мікро- та макроекономічному вимірах. У сучасних умовах оцінка готовності до становлення й розвитку інноваційно орієнтованої економіки визначається на підставі різноманітних підходів: із урахуванням ознак та факторів, що забезпечують зростання інноваційності, шляхом розрахунків індексів [18, с. 19]. Зокрема, система індикаторів Європейського Союзу охоплює 17 показників, що стосуються людських ресурсів, системи продукування нових знань, системи їх передачі та використання, інноваційних фінансів, результатів інноваційної діяльності, а також інвестицій ринку інноваційних і інформаційних технологій [19, с. 33]. Значення цих показників, динаміка їх змін можуть використовуватися при розробленні стратегії інноваційного розвитку, реалізації політики зростання конкурентоспроможності національної економіки.

Так, рівень відповідності науки стратегії формування інноваційно орієнтованої економіки може визначатися показником загальних витрат країни на дослідження і розробки, їх часткою у ВВП, співвідношеннями у структурі “наука — виробництво”. Розмах значень кадрової складової наукового потенціалу в країнах розвинутої ринкової економіки і в Україні не перевищує двох років, проте фінансове забезпечення істотно відрізняється. У табл. 1 наведено дані щодо витрат на наукову діяльність з державного бюджету в різних країнах. Найбільша частка фінансування науки спостерігається в Японії — з 2000 р. цей показник не був меншим ніж 3 % ВВП. У країнах — членах ЄС також як орієнтир для визначення обсягів фінансування розвитку науки прийнято показник, що становить не менше 3 % національного ВВП [20]. В Україні за останні 14 років цей показник не перевищував 0,5 % [21]. До того ж у розвинутих країнах обсяги витрат на наукову діяльність в абсолютних розмірах є набагато більшими. Таким чином, у структурі вітчизняного наукового потенціалу наявні диспропорції: він недостатньо підкріплений фінансово.

Науковий потенціал зосереджений переважно в закладах та установах системи НАН України та університетах на противагу галузево-корпоративному сектору [22, с. 76—86]. У результаті скорочується частка внутрішніх і зовнішніх науково-дослідних робіт, скорочується попит на набуття інших зовнішніх знань (табл. 2).

Таблиця 1. Витрати на наукову діяльність із державного бюджету, % ВВП

Рік	США	Японія	Німеччина	Франція	Італія	Росія	Україна
2000	2,75	3,04	2,45	2,15	1,05	1,05	0,34
2001	2,76	3,12	2,46	2,20	1,09	1,18	0,36
2002	2,66	3,17	2,49	2,23	1,13	1,25	0,34
2003	2,66	3,20	2,52	2,17	1,11	1,28	0,40
2004	2,54	3,17	2,49	2,15	1,10	1,15	0,42
2005	2,57	3,32	2,49	2,10	1,09	1,07	0,42
2006	2,61	3,41	2,53	2,10	1,13	1,07	0,46
2007	2,66	3,44	2,53	2,04	1,18	1,12	0,38
2008	2,77	3,39	2,54	2,02	1,18	1,04	0,41
2009	2,70	3,40	2,50	2,03	1,19	1,30	0,37
2010	2,81	3,45	2,52	2,05	1,19	1,31	0,46

Джерело: звіт Національного фонду науки США за 2010 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nsf.gov>.

Таблиця 2. Загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості в Україні

Напрямок витрат	2008		2009		2010		2011	
	млн грн	% загального обсягу	млн грн	% загального обсягу	млн грн	% загального обсягу	млн грн	% загального обсягу
Усього	11 994,3	100,0	7 949,9	100,0	8 045,5	100,0	14 333,9	100,0
Внутрішні науково-дослідні роботи	958,8	8,0	633,3	8,0	818,5	10,2	833,3	5,8
Зовнішні науково-дослідні роботи	284,8	2,4	213,4	2,7	177,9	2,2	246,6	1,7
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	7 664,8	63,9	4 974,7	62,6	5 051,7	62,8	10 489,1	73,2
Придбання інших зовнішніх знань	421,8	3,5	115,9	1,4	141,6	1,8	324,7	2,3
Інші	2 664,0	22,2	2 012,6	25,3	1 885,8	23,0	2 440,2	17,0

Джерело: Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. — К. : Август-Трейд, 2012. — С. 324.

Прорахунки в макроекономічній політиці, структурних пріоритетах негативно впливають на фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності. Зокрема, зосередження уваги органів державного управління на розрахунках із ПЕК висуває останній як фактичний структурний пріоритет, на користь якого перерозподіляються вкрай дефіцитні в українській економіці грошові ресурси, що обмежує можливості державного фінансування фундаментальних досліджень як початкової стадії інноваційного процесу. Звужуються і можливості підприємницького сектору в інвестуванні перспективних інноваційних проєктів.

Водночас на діяльність суб'єктів господарювання впливають нові явища в науково-технічному розвитку, які отримали назву “нова економіка” (*new economy*), або економіка, що базується на знаннях (*knowledge-based economy*), тобто генеруванні, дистрибуції і використанні знань та інформації, або “інтелектоекonomіка”, яка спирається на використання інтелектуального й людського капіталу. У ній знання є джерелом економічного багатства й інноваційного розвитку країн — продуцентів високотехнологічної продукції. Так, США — світовий лідер знаннєвої економіки — має такі частки глобального ринку продукції високотехнологічних галузей: авіакосмічна — 54,7 %, комп'ютери та офісне обладнання — 34,1, комунікаційне обладнання — 34,4, фармацевтика — 30,1 % [23, с. 35—42]. Основні засоби багатьох американських фірм становлять сьогодні лише 20 % балансової вартості, тоді як решта 80 % — це людський капітал, який охоплює безцінний потенціал знань і досвіду, а також нематеріальні активи — об'єкти інтелектуальної власності.

Нові явища в інноваційному розвитку зумовлюють суттєві зміни у спрямуванні фінансових ресурсів: головна увага приділяється формуванню й використанню інтелектуального капіталу та підвищенню ефективності тих стадій інноваційного процесу, на яких відбуваються освоєння і комерціалізація нововведень, тобто перетворення їх у реальні інновації. Зокрема, у технологічно розвинутих країнах в останні 10—15 років скорочується обсяг фундаментальних досліджень за одночасного зростання прикладних досліджень, здатних продукувати не тільки науково-технічний чи економічний, а й ринковий ефект.

В Україні на фоні поступового зростання загального обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості його розподіл характеризується незначними коливаннями. За період з 2008 по 2011 р. значно зменшилася частка фінансування за рахунок державного бюджету (з 2,8 до 1,7 %), вітчизняних інвесторів (з 1,4 до 0,3 %), іноземних інвесторів (з 1,0 до 0,4 %). Найбільшу частку протягом тривалого періоду мають обсяги фінансування інноваційної діяльності власними коштами (60,6 % у 2008 р. і 52,9 % у 2011 р.), збільшуються обсяги фінансування з інших джерел (з 34,1 до 45,3 %) [24, с. 324].

Рівень державного фінансування науково-технічної інноваційної діяльності лишається, на наш погляд, незадовільним і потребує з урахуванням кризового стану науки збільшення принаймні в 4—5 разів. Підґрунтям для цього може бути формування грошової бази під бюджетні завдання розвитку науки й активізації інноваційної діяльності підприємств. Необхідно переосмислити результати діяльності Державного інноваційного фонду, і за потреби — відновити його функціонування.

Доцільно створити регулятивні та стимулюючі механізми для активізації участі інститутів венчурного фінансування шляхом формування мережі інноваційних фондів різних моделей — комерційних, некомерційних, державних, спільних з іноземними інвесторами. Вирішення питань фінансування венчурного бізнесу через інноваційні фонди сприятиме поживленню

участі комерційних банків у довгостроковому кредитуванні й безпосередньому фінансуванні інноваційно-інвестиційних проектів. У поєднанні із заходами грошово-кредитної політики, спрямованими на зростання попиту з боку підприємств і населення на інноваційні технології та продукцію, підвищення рівня капіталізації банківських та інших фінансово-кредитних інститутів, це сприятиме зміцненню всієї фінансової системи, розширенню іноземного інвестування інноваційних проектів.

Критично низький рівень фінансування науки й освіти не мотивує науковців і винахідників до науково-технічної діяльності, породжує недовіру суспільства до корисності їхньої участі в інноваційній діяльності. Слід посилювати вплив держави на створення проблемно орієнтованої узгодженої системи освіти, науки, інноваційної інфраструктури, інституційного середовища для бізнесу, вжити стимулюючих заходів щодо винайдення та ринкового освоєння нових технологій та продукції.

Діяльність держави як найвпливовішого інституту повинна здійснюватися, на наш погляд, за двома взаємодоповнюваними сценаріями:

— зосередження на вирішенні завдань забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці, зміні співвідношення між технологічними укладами. Використання для цього низки інструментів державного регулювання, а саме: науково-технічного прогнозування, розроблення державних науково-технічних програм, які охоплюють планові завдання державних установ та державні замовлення недержавним бізнесовим структурам на взаємовигідних умовах;

— створення оптимального механізму поєднання ринкових і державних важелів впливу на інноваційні процеси. Доцільно поступово відмовитися від функціонального підходу до розв'язання проблеми розвитку високих технологій в аспекті як пропозиції, так і попиту, на чому наголошує С. Онишко [1, с. 40, 41], і перейти до програмно-цільового управління. Об'єктивною підставою для цього є зміни в характері виникнення високих технологій (дифузія знань і вмінь галузей, синтез програмного забезпечення засобів комунікативних взаємодій) та результати їх використання (міжгалузеві зрушення, формування нових можливостей застосування інноваційних технологій, принципово нових якостей інноваційної продукції).

Важливим аспектом узгодження державних і ринкових механізмів є відповідність організаційних структур інституційної підтримки та форм стимулювання інноваційному процесу. У США інституційну підтримку інноваційної діяльності здійснюють Адміністрація у справах малого бізнесу, Національний науковий фонд, федеральні відомства, Національна мережа центрів упровадження нових технологій та інші організаційні структури. Як форми стимулювання застосовуються: пільгове оподаткування, інноваційний податковий кредит, пільговий режим амортизаційних відрахувань, субсидії, цільові асигнування з бюджету, вирахування витрат на НДДКР із суми оподатковуваного доходу. Послідовність і адресний характер форм стимулювання орієнтовані на підвищення ефективності діяльності мережі технологічного капіталу,

технополісів, науково-технічних парків, квазіризикових форм організації корпорацій, малих інноваційних форм, бізнес-інкубаторів, науково-технологічних центрів, спільних промислово-університетських дослідних центрів, венчурних фірм.

Результатом взаємодії цих та інших елементів національної інноваційної системи є функціонування потужного інституційного середовища, що забезпечує сприятливі умови для диверсифікації джерел фінансування інновацій. На відміну від розвинутих країн, характер дії владних структур в Україні щодо фінансування інновацій, регулювання процесу вітчизняного й іноземного інвестування, переважання адміністративного регулювання підприємницької діяльності, домінування у загальній кількості фінансових операцій тих, що базуються на міжособистісних стосунках між представниками влади, керівництвом промислових компаній і банків, блокують утворення сприятливого інституційного середовища для інноваційної діяльності.

Слід зазначити, що останніми роками поступово зростає кількість інноваційно активних промислових підприємств: якщо у 2008 р. їх кількість становила 1397 од., або 13 % загальної кількості підприємств, то у 2011 р. — 1676 од. та 16,2 % відповідно. Значна частка інноваційно активних підприємств спостерігається в таких видах економічної діяльності, як нафтоперероблення (34,9 %), хімічне виробництво (34,2), виробництво транспортних засобів та устаткування (30,7 %) [24, с. 323]. Формування інноваційно орієнтованої економіки доцільно розглядати як результат інституційного поштовху, який надається державою, її нової ролі в активізації інноваційного розвитку. Держава повинна аналізувати переваги та можливості розроблення політики фінансового регулювання і стимулювання інноваційної складової конкурентоспроможності національної економіки. Головні чинники конкурентоспроможності країни, об'єднані в єдину систему, автор теорії міжнародної конкуренції — М. Портер — назвав “національним ромбом” [25], який базується на умовах національного розвитку (передусім у галузях, які визначають технологічні переваги країни), особливостях попиту на інновації, стані споріднених та обслуговуючих галузей і стратегії фірм у різних ринкових структурах. У зв'язку з цим для України важливим є зростання попиту на інноваційну продукцію, підвищення платоспроможності кінцевих споживачів і підприємств.

Створення механізму, що сприятиме венчурному фінансуванню, дасть змогу здійснити поступовий перерозподіл ефекту економічного зростання на формування інноваційно орієнтованої економіки.

Потенційні можливості для таких змін створюються в процесі відновлення у 2007—2011 рр. позитивної динаміки впровадження нових технологічних процесів та освоєння виробництва нових видів продукції (табл. 3).

У стратегічному плані політика фінансування інноваційно орієнтованої економіки повинна орієнтуватися на підвищення конкурентних переваг суб'єктів господарювання. Дослідники справедливо наголошують на тому,

Таблиця 3. Упровадження нових технологічних процесів та освоєння нових видів продукції у промисловості в Україні

Показник	1995	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Впровадження нових технологічних процесів	2936	1403	1727	1808	1145	1419	1647	1893	2043	2510
у т. ч. маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	1044	430	645	690	434	634	680	753	479	517
Освоєно виробництво інноваційної продукції*, найменувань	11472	15323	3978	152	2408	2526	2446	2685	2408	3238
з них нових видів техніки	1000	631	769	657	786	881	758	641	663	897

* У 1995, 2000 рр. — нові види продукції.

Джерело: Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. — К. : Август-Трейд, 2012. — С. 325.

що в умовах ринкової економіки держава не може безпосередньо впливати навіть на діяльність галузей та підприємств державного сектору. Сутність політики держави полягає у спонуканні до розвитку високих технологій, розроблення і впровадження інноваційних програм на рівні безпосередніх виробників, формування інституційного середовища інноваційно-технологічної діяльності.

На відміну від країн ЄС, де науково-технологічний розвиток ґрунтувався на принципах ринкової системи господарювання, потужній нормативно-правовій базі, яка охороняє авторські права й інтелектуальну власність, в Україні поки що не створено законодавчого механізму використання і просування на зовнішні ринки нововведень. Недостатньо розвинутий і ринок інтелектуальної продукції, практично немає спеціалістів із впровадження інноваційної продукції як специфічного товару, що блокує формування відповідного інституціонального середовища.

Стимулювання інвестицій в інноваційну сферу, на думку В. Гейця й О. Чемодурова [26, с. 654—660, 706—708; 27, с. 40—49], передбачає розроблення податкових стимулів для банківських та інших фінансових інститутів, звільнення від оподаткування частки прибутку підприємств, яка витрачається на інвестування.

Варто враховувати, що згідно з даними Всесвітнього економічного форуму, провідні позиції в рейтингу глобальної конкурентоспроможності у 2012—2013 рр. займали економіки, що базуються на таких інституційних чинниках, як передові технології, розвинута бізнес-культура та компетентне макроекономічне управління. Серед 144 країн світу, охоплених рейтингом, перші місця посідають Швейцарія, Сінгапур, Фінляндія, Швеція. Німеччина — на 6-му місці, США — на 7-му, а Великобританія — на 8-му місці [28]. Незважаючи на те, що Україна відповідно до рейтингу зі списку факторно орієнтованих економік потрапила у перелік економік, орієнтованих на ефективність [29], фінансові інститути є дуже слабкими і вразливими, що створює загрози макроекономічній стабільності.

Отже, подолання інституційної невизначеності у фінансуванні інноваційно орієнтованої економіки включає зростання ролі й відповідальності державних інститутів у створенні законодавчих та організаційно-управлінських перспектив розвитку національної системи господарювання. Без системного розв'язання проблем інституціонального характеру, комбінування формальних і неформальних інститутів фінансування інноваційної діяльності, поширення інноваційної активності на всі ланки соціально-економічної системи неможливо досягти конкурентних переваг у глобалізованому світі. Як зазначає Т. Єфименко, “усвідомлення й визнання важливості інститутів — принципова ознака інституціоналізму, що вирізняє його серед інших теорій і напрямів економічної науки” [16, с. 15].

Розуміння принципово нової ролі держави потребує відмови від невірних положень ліберальних теорій та розроблення стратегії зміни ролі держави як найпотужнішого інституту у формуванні інноваційно орієнтованої економіки.

Список використаних джерел

1. *Онишко С. В.* Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : монографія / С. В. Онишко. — Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2004. — 434 с.
2. *Веблен Т.* Ограниченность теории предельной полезности / Т. Веблен ; пер. с англ. И. А. Болдырева // Вопросы экономики. — 2007. — № 2. — С. 86—98.
3. *Гэлбрейт Дж.* Новое индустриальное общество / Дж. Гэлбрейт. — М. : АСТ : Транзиткнига : Terra Fantastica, 2004. — 602 с.
4. *Коммонс Дж.* Институциональная экономика / Дж. Р. Коммонс ; пер. с англ. А. А. Оганесян // Terra Economicus. — 2012. — Т. 10. — № 3. — С. 69—76.
5. *Тинберген Я.* Предложения по поводу международной экономической политики / Я. Тинберген ; пер. с англ. А. Б. Михайловой, Д. Е. Тетерина // Вехи экономической мысли : в 6 т. Т. VI. — М. : ТЕИС, 2006. — С. 475—487.
6. *Акерлоф Дж.* Spiritus Animalis, или Как человеческая психология управляет экономикой и почему это важно для мирового капитализма / Дж. Акерлоф, Р. Шиллер ; пер. с англ. Д. Прияткина ; под науч. ред. А. Суворова ; вступ. ст. С. Гуриева. — М. : ООО “Юнайтед Пресс”, 2010. — 273 с.
7. *Беккер Г.* Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории / Г. Беккер ; пер. с англ. под ред. Р. И. Капелюшникова. — М. : ИД ГУ-ВШЭ, 2003. — 672 с.
8. К созданию институциональной политической экономии / Р. Буайе, Э. Бруссо, А. Кайе, О. Фавро // Экономическая социология. — 2008. — Т. 9. — № 3. — С. 17—24.
9. *Уильямсон О. И.* Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, отношенческая контрактация / О. И. Уильямсон ; пер. с англ. — СПб. : Лениздат : SEV Press, 1996. — 702 с.
10. *Коуз Р.* Фирма, рынок и право / Р. Коуз ; пер. с англ. — М. : Нов. изд-во, 2007. — 224 с. — (Б-ка фонда “Либеральная миссия”).
11. *Стиглиц Дж.* Крутое пике. Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Дж. Стиглиц. — М. : Эксмо, 2011. — 512 с.
12. *Ещенко П. С.* Куда движется глобальная экономика в XXI веке? / П. С. Ещенко, А. Г. Арсеев. — К. : Знання України, 2012. — 479 с.

13. *Базилевич В. Д.* Современная экономическая теория: в поисках новой парадигмы / В. Д. Базилевич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : економіка. — 2013. — № 4 (145). — С. 11.
14. *Гражевська Н. І.* Економічні системи епохи глобальних змін / Н. І. Гражевська. — К. : Знання, 2008. — 431 с.
15. *Гриценко А. А.* Институциональная архитектура: предмет, основные законы, методология / А. А. Гриценко // Научные труды ДонНТУ. Сер. : экономическая. — 2006. — Вып. 103-1. — С. 31—37.
16. *Єфименко Т. І.* Фінансова наука та економічні реформи: інституціональний контекст / Т. І. Єфименко // Фінанси України. — 2012. — № 8. — С. 5—22.
17. *Чухно А. А.* Інституціонально-інформаційна економіка / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. — К. : Знання, 2010. — 687 с.
18. *Сизоненко В. О.* Конкурентоспроможність у мікро- та макроекономічному вимірі / В. О. Сизоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. — 2010. — Вип. 21. — С. 19—26.
19. *Малицький Б. А.* Висхідні позиції України на шляху формування інноваційно орієнтованої економіки / Б. А. Малицький // Економіка та прогнозування. — 2004. — № 3. — С. 31—38.
20. *Кузнєцов К.* Криза руйнує інноваційний розвиток в Україні / К. Кузнєцов // Економічна правда. — 2009. — 20 трав. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/4a140101ed7dd/view-print>.
21. Звіт Національного фонду науки США за 2010 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nsf.gov>.
22. *Сизоненко В. О.* Механізми активізації інноваційної діяльності інтегрованих структур / В. О. Сизоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. — 2012. — Вип. 27, Т. 1. — С. 76—86.
23. *Бажал Ю. М.* Знаннєва економіка: теорія і державна політика / Ю. М. Бажал // Економіка і прогнозування. — 2003. — № 3. — С. 35—42.
24. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики. — К. : Август-Трейд, 2012. — 558 с.
25. *Портер М.* Международная конкуренция / М. Портер ; пер. с англ. под ред. и с предисл. В. Д. Шетинина. — М. : Междунар. отношения, 1993. — 896 с.
26. *Геєць В. М.* Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Геєць. — К. : НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. — 2009. — 864 с.
27. *Чемодуров О. М.* Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств / О. М. Чемодуров // Економіка України. — 2013. — № 1 (614). — С. 40—49.
28. Kof Index of Globalization [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kof.ethr.ch/globalization>.
29. The Global Competitiveness Report 2012—2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13pdf.